

ÖZBEK ŞAİRİ GAFUR GULAM VE BAZI ŞİİRLERİ

DOÇ. DR. ŞUAYİP KARAKAŞ

Özbek Sovyet edebiyatının şiir sahasındaki en tanınmış temsilcisi, hiç şüphesiz Gafur Gulam'dır. Şiirden başka hikâye, makale, deneme, fıkra ve tenkit yazıları da kaleme almış olan Gulam, 1903 yılında Taşkent'te doğmuştur. Bütün Sovyet şair ve yazarları gibi Gafur Gulam da fakir, "mehnetkeş" bir ailenin evlâdı olarak dünyaya gelmiştir. Babası Gulam Mirza Ârifoğlu, Tacik ve Rus dillerini de bilen¹, *Mirza ve Gulam* imzalarıyla gazeller yazmış birisidir². Amcası Mirza Abdullah Ârifoğlu da klâsik tarzda yazdığı şiirlerini, *Beyâz-ı Mirza* adını verdiği kitapta neşretmiştir. Aile içerisindeki bu edebî faaliyetler, Gafur Gulam'da erken yaşlarından itibaren şiire karşı bir heves uyandırmış ve henüz dokuz yaşlarında iken Alî Şîr Nevâî, Hâfız ve Sa'dâ gibi klâsik şairlerin eserlerini tanımıştır. Önce, eski usulde eğitim veren mektepte, sonra Rus-tüzem okulunda eğitim görmüştür. Rus okulundaki öğrenciliği sırasında Tolstoy, Puşkin, Lermontov gibi Rus şair ve yazarlarının eserlerini okumuş, Rus edebiyatına ve Rus milletine karşı duyduğu derin hayranlık ve sevgi de bu dönemde başlamıştır. Ekim ihtilâlinden sonra bir gazete idarehanesinde müretteplik etmiş, bu arada öğretmen hazırlık kursunu tamamladıktan sonra 1918 yılından itibaren Rus okullarında öğretmen olarak çalışmaya başlamıştır. 1919 yılında komsomol olmuş, 1924-1928 yılları arasında Taşkent Komsomol Komitesi sekreteri ve maarif komitesi başkan yardımcısı olarak çalışmıştır³.

Şiire de bu yıllarda başlayan Gafur Gulam, önce Alî Şîr Nevâî, Mukîmî, Furkat gibi klâsik şairleri taklit ederek âşıkane gazeller yazar. 1923'ten sonra yazdığı şiirlerinde ise dinî ve millî değerlere karşı çıkar, milliyetçi şair ve yazarların sanat için sanat anlayışına mukabil "halk için sanat" anlayışını savunur⁴. Da-

1 A.Kettebekov, S.Mamacanov, B. Nazarov, U.Narmatov, İ.Sultanov, A. Şerafeddinov, N. Şükürov, *Özbek Edebiyatı Tarihi*, Okıtuvçı Neşriyatı, Taşkent-1990, s.244.

2 B.Sarımsakov, T.Halilov, B.Kurbanbayev, *Özbek Edebiyatı*, Okıtuvçı Neşriyatı, Taşkent,1993, s.139.

3 A. Kettebekov, a.e., s.244-245.

4 M. Ahmedbayeva, S. İbrahimova, *Özbek Edebiyatı*, Okıtuvçı Neşriyatı, Taşkent, 1985, s.281.

ha sonra *Kembağal Dehkan*, *Şark Hakikati* ve *Kızıl Özbekistan* gazeteleriyle *Muştum* ve *Yer Yüzi* dergilerinde yazar olarak çalışır⁵. Bu yayın organlarındaki yazı faaliyetleri hakkında kendisi, “gazetecilik, benim sanatımın gelişmesinde bir üniversite rolü oynadı”⁶ değerlendirmesini yapmaktadır.

Edebî faaliyetlerine şiirle başlamasına rağmen 1920’li yılların sonunda daha çok hikâye, deneme ve fıkra yazarı olarak tanınır. Bilhassa hiciv karakteri taşıyan hikâyeleri, Gafur Gulam’a büyük şöhret kazandırır⁷. Bu dönemde kaleme aldığı eserlerinde, yenilik düşmanı ilân edilen milliyetçi ve muhafazakâr çevreleri sert bir şekilde tenkit ederek sosyalist rejimden, sovyet ideolojisinden ve kabul ettirilmeye çalışılan yeni değerlerden yana tavır sergiler. Bu döneme ait nesir yazılarını *Yigit* (1931) adlı kitabında toplar; hikâyelerini ise *Külgi Hikâyeler* (1932) eserinde neşreder⁸. 1930’dan sonra neşrettiği *Dinamo* (1931) ve *Tirik Koşklar* (1932) adlı şiir kitapları ile *Kokan* (1930) adlı destanî manzumesi, Gafur Gulam’ı şair olarak kabul ettirir⁹.

Sovyet hükûmetinin 1920’li yıllardan itibaren eski hayat tarzına, eski âdetlere ve bilhassa dine şiddetle karşı çıkmak siyaseti, edebiyatı yönlendiren en önemli özelliklerinden biridir. Sovyet hükûmeti bu uygulamalarla, halkı kendi geçmişinden, tarihinden ve zengin geleneklerinden kopararak hayatın asıl manasının sosyalist rejimle başladığını telkin eden Marksist-Leninist ideolojiyi kabul ettirmeyi gaye edinmiştir. Gafur Gulam da birçok şair ve yazar gibi bu ideolojinin gereğini yerine getirmek üzere manzum ve mensur eserler verir¹⁰. Gulam, şairlerin “safсата ve alkış” yerine işe rağbet etmelerini ister ve “sosyalist sistemin zaferini” yüksek sesle terennüm eder¹¹. Gulam, bu dönemde yazdığı bazı şiirlerinde, bilhassa kolektifleştirme konusunda yazılmış en önemli eserlerden bi-

5 A. Kettebekov, *a.e.*, s. 245.

6 K. Yaşın, V. İ. Zâhidov, İ. A. Sultanov, Y. S. Sultanov, H. İ. Yakubov, S. Mamacanov, *Özbek Sovyet Edebiyatı Tarihi*, C. II, Özbekistan SSR Fen Neşriyatı, Taşkent, 1971, s. 282.

7 N. Kerimov, B. Nazarov, U. Namatov, *XX. Asr Özbek Edebiyatı*, Okıtuvçı Neşriyatı, Taşkent, 1997, s. 164.

8 A. Kettebekov, *a.e.*, s. 245.

9 *a.e.*, s. 254.

10 N. Kerimov, *a.e.*, s. 164; S. Mirveliyev, *Özbek Edibleri*, Öz RFA Fen Neşriyatı, Taşkent, 1993, s. 42.

ri sayılan *Kokan* adlı destanî manzumesinde, kolektifleştirmenin sebep olduğu cinayetleri söz konusu etmez, bu faciaları görmezden gelerek taraflı davranır¹².

Sovyet rejimi, “feodalizm” dönemindeki emeği “azap, işkence” olarak değerlendirir, buna mukabil sosyalizm dönemindeki emeği ise “şan, şeref” olarak yüceltir; aynı şekilde özel mülkiyeti toplum için zararlı saymış, sosyal barışa ve mutluluğa sadece “kolhoz” sistemi sayesinde erişilebileceğini telkin etmiştir. Gafur Gulam, *Kokan* adlı eserinde, bu anlayışı terennüm eder¹³.

29 Ekim 1932 tarihinde, Sovyet edebiyatının nesir sahasındaki babası kabul edilen Aleksey Maksimoviç Gorki'nin başkanlık ettiği *Bütün İttifak Sovyet Yazarları Soyuzu* (Sovyetler Birliği Yazarlar Birliği)'nin Moskova'da toplanan genişletilmiş kurultayına Sadreddin Aynî, Aydın, R. Mecidî ve U. İsmailov'la birlikte Özbekistan delegesi olarak katılır¹⁴ ve Maksim Gorki ile özel olarak görüşür¹⁵.

II. Dünya Savaşı'nın ilk günlerinden itibaren Alman işgâlini protesto eden ve Alman “faşistlerinin vahşiliğini ve bütün insanlığın düşmanı olduğunu” anlatan, buna mukabil Sovyet sisteminin önemini ve “halklar dostluğu”nun gücünü ve mutlak galibiyete olan inancını terennüm eden şiirler yazmak suretiyle işgâlcilere karşı âdeta kalemiyle savaş açar¹⁶. Kendisi bu konuda, “Uluğ vatan savaşının başladığı ilk günlerden itibaren bu işe seferber oldum. Hitlerci faşist baskıncılara karşı şiir ordusunu harekete geçirdim.”¹⁷ demektedir. Savaş yıllarında yazdığı “Sen Yetim Emessen”, “Altın Medal”, “Küzetiş”, “Vakt”, “Sağınış”, “Kış”, “Bizniñ” Köçede Hem Bayram Bolacak, Analar gibi şiirlerinde, dünyayı “faşizm vebasından” kurtaran Sovyet askerlerinin kahramanlıklarını tasvir eder¹⁸. Gafur Gulam'ın bu şiirleri, edebiyat tarihçileri tarafından Sovyet şiirinin önemli bir kazancı olarak değerlendirilmektedir¹⁹.

12 S. Mirveliyev, *a.e.*, s. 42-43.

13 N. Kerimov, *a.e.*, s. 158.

14 K. Yaşın, *a.e.*, s. 9.

15 A. Kettebekov, *a.e.*, s. 255.

16 K. Yaşın, *a.e.*, s.111.

17 M. Ahmedbayeva, *a.e.*, s. 293.

18 S. Mirveliyev, *a.e.*, s. 43.

19 A. Kettebekov, *a.e.*, s. 260.

Savaş sırasında şair Hamid Âlimcan ve yazar Aybek'le birlikte Özbekistan temsilcisi olarak cepheye gider. Bunlardan başka Şeref Reşidov, Sultan Cora, Mamarasul Babayev, Perde Tursun, Edhem Rahmet, Edhem Hemdem, Behram Rahmanov, Mirzakalan İsmailî, Toğan Ernazarov, Şühret, Yangın Mirza gibi otuza yakın Özbek şair ve yazar, Kızılordu saflarında silâh ve kalemle hizmet ederler. Bu yazarların çoğu, cephede Özbek Türkçesiyle çıkarılan *Kızıl Armiya*, *Front Hakikati*, *Kızıl Asker Hakikati*, *Suvorovçi*, *Vatan Şerefi İçün*, *Suvorov Natiski*, *Bang*, *Sovyet Cengçisi* gibi on altı gazetede muharrir, muharrir yardımcısı ve savaş muhabiri olarak çalışırlar. Şair Uygun, bunlar hakkında şöyle yazmaktadır: “Bunların bir elinde kalem, bir elinde silâh. Bunlar hem sözle, hem silâhla düşmanı vuran şairlerdir. Silâh şiire güç, şiir silâha keskinlik verdi. Silâhla şiir, bu şairlerde gayet sıkı bir münasebet peyda etti.”²⁰ Gafur Gulam, batı cephesinden Taşkent'teki oğluna yazdığı 16 Mart 1942 tarihli mektubunda, “Ben şimdi rezil faşistlerle mücadele eden kahraman kızıl askerlerimiz arasındayım. Senin de büyüüp kahraman olmanı arzu ediyorum. Sana kızıl savaşçılarımızın koşuklarını gönderdim”²¹ demektedir.

Yine savaş sırasında, Hamid Âlimcan ve Çüstî ile beraber *Özbek Halkının Ulu Vatan Uruşu Çengçilerige Mektubu* adlı bir risale hazırlamışlardır. Bu yıllarda ayrıca Stalin'e ithafen mektuplar da yazılmıştır. Bu mektupları yazarlar arasında Gafur Gulam'dan başka Hamid Âlimcan, Lâhûfî, Uygun, Emin Umerî gibi isimler de bulunmaktadır²².

Gafur Gulam, savaş yıllarında yazdığı şiirlerinden meydana gelen *Şarkdan Keleyatırmen* adlı kitabıyla, 1946 yılında, Sovyetler Birliği devlet ödülünü kazanır²³.

1943 yılından 1966 yılında vefat edinceye kadar Özbekistan İlimler Akademisi Puşkin Til ve Edebiyat Enstitüsü'nde çalışır²⁴. Savaştan sonra kitap hâlin-

20 K. Yaşın, *a.e.*, s. 90.

21 *a.e.*, 92.

22 *a.e.*, s. 107.

23 S. Mirveliyev, *a.e.*, s. 43.

24 A. Kettebekov, *a.e.*, s. 245.

de otuza yakın eser neşreder. Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin 1956 yılında toplanan 20. kurultayından sonra yazdığı şiirlerinde, yeni Sovyet ruhunu, dünyadaki değişimleri, dostluk, barış, enternasyonalizm, halk, Lenin ve Komünist Partisi temalarını işler²⁵.

Vaktiyle Özbekistan'daki edebî muhitlerde "Gaffurâne şiir, Gafur Gulam mektebi"²⁶ gibi ibarelerle sanatı takdir edilen Gafur Gulam, Özbek şiirinin Maksud Şeyhzâde, Mirmuhsin, Erkin Vâhidov, Abdulla Âripov gibi son dönem temsilcileri olan birçok şaire de tesir etmiştir. Eserleri, Sovyetler Birliği'nde konuşulan hemen hemen bütün dillerden başka İngiliz, Alman, Fransız, İspanyol, Fars, İbrani, Hint, Urdu, Arap, Arnavut, Bulgar, Romen, Çek, Leh ve Macar dillerine de tercüme edilmiştir²⁷.

1963 yılında millî şair ilân edilen ve Özbekistan meclisinde milletvekili olarak da bulunan Gafur Gulam, 1966 yılında, ağır bir hastalıktan sonra vefat etmiştir. Vefatından önce Lenin'e ve Komünist Partisi'ne ithaf ederek Rusça yayımladığı *Lenin ve Şark* adlı şiir kitabı, 1973 yılında Lenin ödülüne lâyık görülmüştür²⁸.

* *
*

Bu yazıda, Gafur Gulam'ın bazı şiirleri üzerinde duracağımızı bildirmiştik. Muhteva yönünden incelemeye çalışacağımız bu şiirler, 1945-1958 yılları arasında, yani II. Dünya Savaşı'ndan sonra yazılmıştır.

Gafur Gulam, bütün hayatını ve sanatını Leninizme, Komünist Partisi'ne ve halka vakfeden bir Sovyet şairidir²⁹. Sosyalist realizm edebiyatının parlak şahsiyeti ve Özbek Sovyet şiirinin bayraktarlarından biri olarak şöhret kazanmıştır³⁰. Zaten şair de kendisini "*kommünizm küyçisi*"³¹ olarak tarif etmektedir.

25 *a.e.*, s. 262.

26 K. Yaşın, *a.e.*, s. 314.

27 A. Kettebekov, *a.e.*, s. 263.

28 S. Mirveliyev, *a.e.*, s. 43-44.

29 M. Ahmedbayeva, *a.e.*, s. 300.

30 K. Yaşın, *a.e.*, s. 245.

31 *a.e.*, s. 248.

Gafur Gulam, şair olarak iki farklı kaynaktan istifade etmiştir. Türkçeden başka Arap ve Fars dillerini de bilen şair, Şark klâsiklerinden Rûdekî, Firdevsî, Ömer Hayyam, Sa'dî, Hâfız, Bâdil, Nizâmî, Fuzûlî, Sâbir ve Mahtumkulu'nun eserlerini tanımakta ve Lûtfî'den Hamza Hakimzâde Niyazî'ye kadar Özbek klâsik edebiyatını da çok iyi bilmektedir. Birçok klâsik Özbek şairinin eserlerini neşretmiş; ayrıca Meşreb, Zevkî, Furkat, Zebinisâ, Nâdire, Avaz ve Kâmil Harezmi hakkında makaleler kaleme almıştır. Mukîmî'den satirik tarzı öğrenmiş, Alî Şîr Nevâî'nin mazmunları, tefekkür ve lirizmi onun için bir mektep olmuş ve hatta Nevâî'nin bazı gazellerini tahmis etmiştir³².

Şiir yazmasını klâsik şairlerden öğrenen Gafur Gulam, tefekkürünü ihtilâlcî Rus şairlerine, bilhassa Sovyet şiirinin peygamberi sayılan Vladimir Mayakovski'ye borçludur. Gafur Gulam'ın "bolşevik ihtirasını" başka bir tesir veya kaynakla izah etmek mümkün değildir. Bütün Sovyet şairlerinin mektep adam kabul ettikleri Mayakovski'nin, sanatı için ne kadar büyük bir önemi haiz bulunduğunu Gafur Gulam kendisi şöyle ifade etmektedir: "Ben, bütün yazarlardan daha coşkun bir vatanperver, bolşevik bir ajitatör ve yeni Sovyet şiirinin müjdecisi olan Mayakovski'nin şakirdi olduğumu belirtmek istiyorum."³³ İhtilâlcî Rus şiiri, Gafur Gulam'ın sanatını besleyen ikinci ve en önemli kaynaktır.

Gafur Gulam'ın ve elbette bütün Sovyet şair ve yazarlarının edebî faaliyetlerini değerlendirmeden önce, "Sovyet edebiyatı" terimiyle ne kastedildiğini kısaca izah etmek gerekir. K. Zelinski, bu bahse dair kaleme aldığı eserinde, Sovyet edebiyatını, "1917 Oktobr (Ekim) Devrimi'nin yavrusudur. Devrimin imajlarının, düşüncelerinin, türkülerinin, devrimin kendisinin sesidir." şeklinde tarif ettikten sonra, "Sovyet edebiyatının yargıcı ve fikir ustası Lenin'in partisi, Marksçı-Leninci ideolojyidi."³⁴ demektedir. Zelinski, "kitlelerin komünist eğitimi"³⁵ meselesini hatırlattıktan sonra, 19. yüzyılda yaşamış Rus yazarı Saltikov Çedrin'in 1869'da yazdığını rivayet ettiği "Edebiyat ve propaganda tek ve aynı şey-

32 a.e., s. 268-271.

33 a.e., s. 26.

34 K. Zelinsky, *Sovyet Edebiyatı*, Çev. Funda Savaş, Konuk Yayınları, İstanbul, 1978, s. 15-16.

35 a.e., s. 55.

dir.” kanaatinin, Sovyet edebiyatı için geçerli olduğunu belirtir³⁶. Ayrıca Komünist Partisi’nin edebiyatı her merhalede yönlendiren ana unsur olduğunu da itiraf eder. Böylece okuyucu, “bu edebiyatı izleyerek Merkez Komitesi’nin kararlarını, partinin başlıca yöneticilerinin görüşlerini ve nihayet aydınların gelişmesi üzerinde derin etkiler yapan ideolojik verileri yakından tanıyıp öğrenebilir.” Edebiyat, metot olarak “sosyalist gerçekçiliği” benimsemeli ve estetik olarak da “sosyalist hayat biçimlerinin ve komünizm için mücadele eden insanların manevî güzelliğini” göstermelidir³⁷. Sanatkâr, “(Lenin’in ifadesiyle) proletarya davasının ayrılmaz bir parçası” olarak kabul edilen bir edebiyat meydana getirmelidir³⁸.

Özbek yazar Sencer Sâdık, yetmiş dört yıllık Sovyet idaresi sırasında ortaya çıkan “söz sanatı”na “Sovyet edebiyatı” adını verdikten sonra, bunu, Ekim ihtilâlinde sonraki siyaset ve kültürün önemli bir rüknü olarak değerlendirir. Sovyet edebiyatı, “realist metodun kendine has bir tezahürü olup siyasete bağımlı” bir edebiyattır. Bu, “inkılâp ve sosyalizm mücadelesini anlatan ve Marksist-Leninist dünya görüşüne baş eğdirilen” bir edebiyattır³⁹.

Sovyet edebiyatıyla birlikte “sosyalist realizm” veya “sosyalist gerçekçilik” terimi de sıkça zikredilir. K. Zelinsky, sosyalist gerçekçiliği, “komünizmi kuran halk yığınlarının canlı yaratıcılıklarının yeni öğelerini sanatsal bir biçim altında dile getirmek, tespit etmek ve genelleştirmek”⁴⁰ şeklinde tarif etmektedir. Daha açık bir ifadeyle sosyalist gerçekçilik, toplumun bütün değerlerini reddetmek ve onların yerine, 20. yüzyıl Rus yayılcılığını, sömürgeciliğini ve Ruslaştırıcılığı ifade eden Sovyet ideolojisinin prensiplerini, iman esasları şeklinde yerleştirmek demektir.

Bugünkü Sovyet İdeolojisi I adlı eserde ise, Sovyet yazarlarını “ruh mühendisi” olarak tarif eden Stalin’in sosyalist sanat için belirlediği sosyalist gerçek-

36 a.e., s. 64.

37 a.e., s. 55-58.

38 a.e., s. 67.

39 Sencer Sâdık, *Hâzırkı Özbek Edebiyatı*, Özbekistan Neşriyatı, Taşkent, 1992, s. 10-11.

40 K. Zelinsky, a.e., s. 18.

çiliğın, sanatkârlar tarafından hayata nasıl geçirileceğine dair şu talimatı yer almaktadır: “Sosyalist sanat yaratıcıları, sosyalist ideolojide ve Komünist Partisinin ideolojik sevk ve idaresinde sosyalist cemiyet sanatının gelişmesi için gerekli en mühim şartın ne olduğunu biliyorlar. O da, Sovyet yazarlarının ve öteki sanat yaratıcılarının vazifelerini, halkın iş başında göstereceği büyük gayretlerin yücelik ve güzelliğini ve Komünizm için yaptığı mücadeleyi canlı ve sanatkârane eserlerle belirterek çalışmaları, gerici ve muhafazakârları teşhir etmek suretiyle bütün emekçileri komünist kalkınma için heyecan içinde tutmaları gerektiğidir. Bundan başka sosyalist sanatçılar, emekçileri, Komünist fikirlerin ruhuna uygun olarak, burjuva ideolojisi ile ve onun arta kalan temsilcileriyle hiçbir suretle barışmalarına imkân vermeyecek şekilde terbiye etme vazifesiyle yükümlü olduklarını bilmektedirler.”⁴¹

Maksim Gorki, M. Şolohov ve Fadeyev’in nesirleriyle Vladimir Mayakovski’nin şiirleri, sosyalist gerçekçiliğın Rus edebiyatındaki en güzel örnekleri kabul edilir. Özbek edebiyatında ise Aybek’in *Kutluk Kan* ve Abdulla Kahhar’ın *Serâb* romanları, Hamid Âlimcan ile Gafur Gulam’ın şiir ve poema adı verilen destanî manzumeleri, sosyalist gerçekçiliğın örneği sayılır⁴².

* *

*

1920’li yıllarda Sovyet idaresi kuvvet kazandıktan sonra, Özbekistan’da şair ve yazarlar, 1926-1930 yılları arasında faaliyet gösteren Kızıl Kalem Cemiyeti⁴³ etrafında toplanarak yeni rejimi, yeni hayat tarzını, yeni insan modelini ve yeni değerleri, bir iman hâlinde eserlerinde terennüm etmeye başladılar⁴⁴. Bu dönemde Sovyet ideolojisine balanarak eserler veren ilk dönem Özbek şairleri arasında Aybek, Gafur Gulam, Hamid Âlimcan, Şâkir Süleyman, Uygun, Yaşın, Gayrefî ve Mirtemir gibi şahsiyetleri hatırlamak lâzımdır⁴⁵.

41 Gusstav A. Wetter, *Bugünkü Sovyet İdeolojisi I*, Çev. Cemil Ziya Şanbey, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1976, s. 406-407.

42 Sencer Sâdhk, *a.e.*, s. 12.

43 K. Yaşın, *a.e.*, s. 6.

44 N. Kerimov, *a.e.*, 145-146.

1930 yılında Özbekistan Proleter Yazuvçuları Uyuşması-ÖZAPP kurulur ve artık Komünist Partisi'ne sadakat göstermek ve sosyalizmin kuruluşunu terennüm etmek, bütün Sovyet şair ve yazarları için sanatkârlığın ve sanatın en önemli özelliği hâline gelir. Devrin ideolojisi ve komünizm için mücadele etmek düşüncesi, yazarların sanatını besleyen bir kaynak olur. Böylece her yazar, Komünist Partisi'ne bağlanmak suretiyle kendini kuruluş devrinin bir savaşçısı olarak hisseder. Bu gelişmelerden sonra, çok milletli Sovyet halkının şekil itibarıyla millî, ancak ruh itibarıyla komünist toplum yaratma mücadelesine hizmet eden sosyalist gerçekçilik prensibine bağlı bir edebiyat ortaya çıkar⁴⁶.

1930'lu yıllar Özbek Sovyet şiiri, Sovyet rejiminin faziletlerini terennüm etmiş ve bu arada diğer edebî türlere de bayraktarlık etmiştir. I. Sovyetler Birliği Yazarlar Kurultayında alınan bir karar üzerine şairler fabrika, kolhoz, sovhoz gibi iş yerlerini ziyaret ederek işçilerle tanışmışlar ve bu proleter kahramanların faaliyetlerini terennüm etmeye çalışmışlardır⁴⁷. Meselâ, 1936 yılında Özbekistan'daki pamuk üretimi bir milyon tona ulaştınca, birçok işçiye nişan ve madalyalar verilmiş; şairlerden de bu kahramanlar hakkında eserler yazmaları istenmiş ve böylece ortaya birçok şiir çıkmıştır. Bundan başka, eski ile yeni devrin mukayesesi de bu dönem şiirinin önemli temalarından birini oluşturur. Sovyet devri hakkında methiyeler yazılırken eski dönem, zulüm ve vahşetin timsali olarak tasvir edilmiştir. Ayrıca Rus tahakküm ve mezalimine karşı "hürriyet mücadelesi veren Basmacılar"ı karalayan ve mahkûm etmeye çalışan eserler de yazılmıştır⁴⁸. Bu dönemde, yukarıda isimleri zikredilenlerin yanı sıra Maksud Şeyhzâde, Osman Nâsır, Emin Umerî, Sultan Cora, Hasan Polat, Zülfiye, Devran, Hâlid Rasul, Ekmel Polat, Zafer Diyar, İlyas Müslim, Kuddüs Muhammedî gibi ikinci kuşak genç Sovyet şairleri de eserler vermişlerdir⁴⁹. Özetlemek gerekirse, 1930'lu yıllarda, Komünist Partisi edebiyata doğrudan müdahale ederek hakikatin aksine eserler yazdırmıştır⁵⁰.

46 *a.e.*, s. 8-9.

47 N. Kerimov, *a.e.*, s. 146.

48 *a.e.*, s. 148-149.

49 K. Yaşın, *a.e.*, s. 24.

II. Dünya Savaşı sırasında yazılan şiirlerde, Sovyet askerlerinin cesaret ve kahramanlıklarıyla Sovyet halklarının dostluğu terennüm edilmiştir. K. Zelinski, bu şiirleri değerlendirirken bunların “kahır, gazap, mihnet, kahramanlık ve cesaret”⁵¹ şiiri olduğunu söyler.

Savaş sırasında Stalin’in, “Cephede yiğitçe döğüşen Sovyet ordusuna Suvarov ve Kutuzov gibi büyük Rus generallerinin ruhları yardımcı olsun.” mealinde bir beyanatı yayımlanır. Stalin’in bu beyanatından ilham alan Özbek yazarları, kendi millî kahramanlarına iltica ederek *Mahmud Târâbî* (Aybek), *Mukannâ* (Hamid Âlimcan), *Celâlidin Mengüberdi* (Maksud Şeyhzâde), *Alişer Nevât* (Uygun ve İzzet Sultan) piyeslerini yazarlar. Savaşta Almanya’nın mağlûp olması, yeni bir durum yaratmış ve Sovyetler Birliği’nde Stalin’in şahsına karşı kuvvetli bir tapınma hissi doğurmuştur⁵². Savaşın sonra, Sovyetler Birliği’nin tamamında, galibiyeti terennüm etmek, halkların dostluğu ve iş birliği, barışın hürriyetperver Sovyet halkının arzusu olduğu, Sovyet ülkesinin barışın bayraktarlığını yaptığı, komünizmi kurmaya çalışan Sovyet halkının mücadelesini alkışlamak ve Stalin’i yüceltmek, şiirin asıl temasını oluşturur⁵³. Bunun üzerine Stalin de kendisinin dünya çapında bir “dâhi” olduğuna inanmaya başlar. Bu da soğuk savaşın başlamasına zemin hazırlar⁵⁴.

Bizzat Stalin’in talimatı üzerine, Komünist Partisi’nin sanat hakkındaki yönlendirici müdahaleleriyle 1940 ve 1950’li yıllarda, savaş sebebiyle çekilen sıkıntılar, korkunç sefalet, sistemin çökmesi, bütün işletmelerin iflâs etmesi gibi acı hakikatlerin edebî eserlerde söz konusu edilmesine izin verilmemiş⁵⁵ ve edebiyat, realiteden tamamen uzaklaşarak Sovyetler Birliği’ndeki hayatı “dikensiz gül bahçesi” gibi gösteren “renkli ve süslü” bir propaganda sanatı hâline gelmiştir⁵⁶.

Bütün bunlar, I. Sovyet Yazarları Kurultayında alınan karar üzerine edebiyatın takip etmek zorunda bırakıldığı ve bütün şair ve yazarları yaklaşık altmış yıl boyunca âdeta zincire vuran sosyalist gerçekçilik metodunun edebiyattaki teza-

51 K. Yaşın, *a.e.*, s. 127.

52 N. Kerimov, *a.e.*, s. 153.

53 M. Ahmedbayeva, *a.e.*, s. 304.

54 N. Kerimov, *a.e.*, s. 153.

55 *a.e.*, s. 154-155.

56 *a.e.*, s. 241.

hüründen başka birşey değildir⁵⁷. 20. yüzyıl Özbek edebiyatıyla meşgul olanlar, Sovyetler Birliği'ndeki uygulamaları değerlendirirken çok haklı olarak, "Eğer Komünist Partisinin edebiyat politikası doğru olsaydı, Sovyet ideolojisine uşaklık eden seviyesiz tenkitçilik edebiyatımıza hükmetmeseydi ve eğer sosyalist realizm metodu kabiliyetleri dizginlemeseydi, şair ve yazarlarımız birçok büyük eser verirdi."⁵⁸ kanaatini ileri sürmektedirler.

Sovyet edebiyatı ve bu edebiyatın Özbekistan'da ortaya çıkışı hakkında vermeye çalıştığımız bu bilgilerden sonra, Gafur Gulam'ın 1945-1956 yılları arasında yazdığı şiirlerine geçebiliriz.

Gafur Gulam'ın belirtilen tarihler arasında yazdığı şiirleri tematik bir tasnife tâbi tutulduğu zaman, bu eserlerde, yukarıdan beri söylenenlerin dışında farklı bir duygu veya düşüncenin terennüm edilmediği görülür. Bu şiirlerin en bariz özelliği, tamamının ideolojik olmasıdır. Gafur Gulam'ın şiirlerinde, Lenin'in şahsına ve diğer parti önderlerine olan âdeta tapınma derecesindeki bağlılık, Rus halkına ve kültürüne karşı gösterilen derin hayranlık ve tâbi olma duygusu, Sovyet rejimine ve bu rejimin sahibi olan Komünist Partisi'ne duyulan iman, diğer ideolojik unsurlara nazaran çok sık terennüm edilmiştir. Meselâ 1951 yılında yazılan "Kepter Uçar, Gaz Uçar" şiirinde Lenin, hayatın tek manası olarak değerlendirilmiş ve âdeta ilâh yerine konulmuştur:

*"Közimniñ karağıda,
Mektebim çerağıda,
Kitabım varağıda
Ulu babamız Lenin.
Baht yolınıñ yoldaşı,
Hemme işimiz başı,
Kommünizm kuyaşı
Uluğ babamız Lenin."*

("Kepter Uçar, Gaz Uçar", s.214-215)⁵⁹

57 Sencer Sâdık, *a.e.*, s. 11.

58 N. Kerimov, *a.e.*, s. 155.

59 Gafur Gulam, *Şe'rler*, C. II, Özbekistan SSR Fenler Akademiyası Neşriyatı, Taşkent, 1957. Bundan sonra zikredilecek şiirlere ait sayfa numaraları da aynı eserden tespit edilmiştir.

“Zulmetler”in, Türkistan halkını boğan “kafesi”, Lenin, “Mazlumlarniñ hemmesi âzâd bolsın!” (“Kazak Eliniñ Uluğ Toyı”, s.21) dediği için parçalanmıştır. “İlyiçniñ yüz miñ volt çirağı” karşısında “Baykara sarayın şemleri” söner ve büyük şair Alî Şîr Nevâî, ancak Lenin’in eseri olan komünizm sayesinde lâıyk olduğu itibara erişebilir.(Alişer, s.101-102)

“VKP(Velikaya Komünistiçeskaya Partiya-Yüce Komünist Partisi) bayrağı”, yani Lenin’in bayrağı, “şafak-reng şu’lesi” ile bütün yeryüzünü “nurge gark” etmiştir. İşte “Özbek” bu nur sayesinde “halâslık” bulmuştur. Bu sebeple, “Özbek âleside her çerağ”, Özbeklerin üzerinden “mübârek” elini, himmetini eksik etmeyen Lenin’in eseridir. (“Lenin Üçün”, s.116-117) Ayrıca çok büyük Sovyet vatanının bütün “kiçkine” evlâtları da “Uluğ Lenin babaniñ” yakığı “çirağlar”dır. (“Bugünniñ Şe’ri”, s.141)

Gafur Gulam, bütün hayatını ve sanatını Lenin’e ve Leninizme vakfetmiştir. Zira onun ismiyle 20. yüzyıl bir kutsiyet kazanmış ve insanlık onun öğretisi sayesinde kendi kendisini tanımıştır. Şair, eserlerini onun nurundan aldığı ilhamla yazmaktadır:

“Şe’rimniñ mazmunları, fikrim, icâdında siz,
Yürek sözini aytdım; tuğılğan künden buyan
Sizge teşekkür aytar, ey meniñ uluğ dâhim
Nâmingiz şerefi-le uluğlık tapgen zaman.

Lenin terbiyeti-le cehândagi kişiler,
Özini tanıy aldı insança gurur bilen.
Men şe’rimni yazamen dâim yazgenim kebi,
İlyiçniñ özi yakkan parlak uşbu nur bilen.”

(“Halklar Atasıge, s.154”)

Şair, diğer şiirlerinde de “Lenin babam”(s.49), “Uluğ Lenin”(s.55), “dâhileriñ köz nurlı”na sahip adam(s.106), “dâhi Lenin”(s.147), “siymâsı nurlı Lenin”(s.152), “kuyaşdey dâhi”(s.153), “halklar atası”(s.154), “uluğ dâhi”(s.154), ismi “halklarniñ zafer bayrağı”(s.193), “ta’limi nur taman yöneliş,

ta'limi mazlumlara kalbin çerağı" (s.193), "uluğ baba" (s.207), "tirik Lenin" (s.207) gibi sıfatlarla Lenin'i yüceltir.

Gafur Gulam, birçok şiirinde hemen her münasebetle Ruslardan ve Ruslara ait her şeyden söz etmektedir. "Meniñ ağam Rus bolur!.." mısraıyla başlayan "Uluğ Rus Halkıge" (s.241-244) adlı uzun şiirinde, Rusların fevkalâde "mehriban", hakiki "insan" ve "kadrân", yani aziz bir millet olduğunu ve kendisine insanlığını haber verdiğini belirttikten sonra, Rus halkına "a'lâ teşekkür"ler etmektedir. Zira şairin,

"Mekteb kayakda deysiz!
Nanniñ hattâ özi yok.
Boz yahtak, yırtık iştan,
Eşiksiz, nursız, otsız,
Veyrâneler kup-kuruk,
Halk tentirer perişan."

(“Bayram Mektubu”, s.302)

mısralarıyla hatırladığı eski hayattan, diğer bir ifadeyle, Türkistan'ı, "Yavvayi faşistler" olarak tahkir ettiği "Basmacılar"ın "kattal zuğumlarıdan" (Yıllar, s. 208), yani şiddetli zulümlerinden, daima "uluğ" sıfatıyla yüceltilen Rus halkı kurtarmıştır. Bu sebeple Gafur Gulam, Ruslara "halkımnıñ uluğ ağası, Özbek el-el-ebed senge minnetdâr" (Gâlibler Bayramı, s.9) cümlesiyle teşekkür etmektedir. Aynı şekilde, "Yene Bir Kutluğ Kün" şiirinde de,

"Çünkü uluğ Rus halkı
Halkımnı dilşâd kıldı,
Kalak Özbekistannı
Şunçalar âbâd kıldı,
Gafur Gulam kolıge
Dâim kalem algende
Öz uluğ ağasını
Her satrıda yâd kıldı."

mısralarıyla, Rus halkına olan minnettarlığını ifade etmektedir. Şair, “Selâm” (s.271) şiirindeki,

*“Her nannı tandırdan üzgenimizde
Uluğ Rus cemâlin tapa alamız.”*

mısralarında, tandırdan çıkardığı ekmeğin sıcaklığında Rus halkının sıcaklığını ve samimî dostluğunu, kızarmışlığında da Rusların soğuktan ve votkadan moraran yüz güzelliğini bulmaktadır. Şaire göre Ruslarla Özbekler arasında, “tuz-ekmek” hakkı vardır. Bu sebeple şair, “Ana Dercavamız” (s.273) adlı şiirinde,

“Eng kiçik kızım ismi bilesizki Nataşa.”

diye haykırmaktadır. Şair, “uluğ Rus halkı” ile Özbeklerin “ağa-ini karındaş” (“Şeref Kolyazması”, s.123) olduklarını ilân etmekte ve bütün halkların Sovyet sistemi içinde bir görevinin bulunduğunu,

*“Birisi tuz keltirse, birisi otu çarak,
Birisi üsti-başını almış uhde-kefâlet,*

.....

Birisi bostan kurar, biri yengi imâret.”

mısralarıyla dile getirdikten sonra,

“Kette ağa Rus halkı-toyımızda toybaşı.”

(“Gâlibler Şerefige”, s.184)

mısraını sarfetmektedir.

Gafur Gulam, Sovyet halkları arasındaki dostluk ve işbirliğini terennüm ettiği “Kardaş Tâcık Halkıge Özbek Halkıdan Selâm” (s.275-276) adlı uzun şiirinde ise,

*“Uluğ Sovyet halkları dâim bolsın pâydâr,
Armanin, Özbek, Tâcık, Ukrain, Kazağu, Rus
Lenin bayrağı bilen birleşgen halklarki bar
Berisi uluğ Rusnı ağam deydi, dübdürüst.”*

mısralarıyla da, Rusların, sosyalizmin eşitlik prensibine aykırı olarak bütün Sovyet halklarının üzerinde farklı bir mevkie sahip bulunduğunu itiraf etmektedir.

Şair, bütün halklara “*ilmi*” ve “*himmeti*” ile her işte “*rehnemâlik*” (“Kayrakkum Kuruluşige, s.308) eden Rus halkına, bütün insanlık tarihinin “*ta’zim kıl-sa*” bile borcunu ödeyemeyeceğini (Şeref Bayramı, s.266) belirtir ve

“..... *Rus halkı, mengü yaşa.*”

(“Ana Dercavamız”, s.273)

“*Aman bolsın Lenin başlık bolgen ağa Rus.*”

(“Kayrakkum Kuruluşige, s.308”)

şeklinde iyilik ve ebediyet temennilerinde bulunur.

Muhtelif şiirlerde Moskova şehri, “*Mazlum Şarku Garbniñ halâskârı*” (Es-selâm, s.73), “*ana beşigi, gözel, pâk, cânacân, yakın, müşfik vatan*” (Moskvamız, s.69-70), bütün kâinatın “*merkez*”i, “*dostlukniñ uluğ Vatani*”, “*tinçlik*”, yani barış sözünün müteradifi (“Uluğ Pâytaht”, s.191-198) olarak vasıflandırılır. Moskova, bütün dünyanın “*necat*” ümit ettiği bir şehirdir. Bu “*cehân*” içinde “*özge cehân*” olan Kızılmeydan, kulelerindeki “*yakut yulduzlardan*” bütün dünyaya durmadan “*ümid, işanç, nur*” saçan Kremlin, “*şanlı Çeka*”, buradadır. En önemlisi, İngilizlerin “*yüz sayfalık bir kilo yalğan*” olan “*Tayms*”ına mukabil, sadece hakikatleri delilleriyle birlikte yazan “*dört sayfalık Pravda*” gazetesini de Moskova’da neşredilmektedir. Hatta burası öyle mübarek bir şehirdir ki,

“*Nihâyet, samolyet selâm bergendey,*

Moskva ufkida çizer dâire.

Şu uzak seferniñ rencü melâlin

Ve yol talıkışın sezmeymen sıra.”

(“Uluğ Pâytaht”, s.191-198)

Gafur Gulam, Komünist Partisi’ne mankurt sadakatiyle bağlı olan bir şairdir. Sovyet sisteminin savunucusudur. Tabiidir ki parti ideolojisinin gerektirdiği hususlara, bütün şiirlerinde yer vermiştir. Bu şiirlerin, felsefî derinlikten mahrum ve slogan mahiyetindeki ibarelerle dolu propaganda şiirleri olduğunu belirtmek gerekir.

Gafur Gulam, komünizme ve komünizmin kısa zaman içinde gerçekleşeceği- ne iman eder. Ona göre, bir komünistin ilk çocukluk yıllarından itibaren anne sü- tüyle birlikte ruhuna içirilen Marksist ideolojiden vaz geçmesi mümkün de ğil- dir:

*“Çıkışı mümkün emes kommünistniñ yâdidan
Başlangıç ta’limlerde süt bilen kirgen gâye.”*

(“Yıllar”, s.208-209)

Komünizmi, “*hayâtın ilk bahar eyyâmı*” olarak değerlendiren şair, 20. yüz- yılın, “*mübârek kommünizm asrı*” (“Kutluğ Yıl Tangıda”, s. 201-203) oldu ğu- nu belirtir.

Komünist Partisi, “*şafakdey gülgün*” bayrağı ile halklara rehberlik etmiş (“Gâlibler Bayramı”, s.10), Özbekleri zulmet ve sefaletten kurtarmış ve nihayet hak hukuk sahibi ederek huzura kavuşturmuştur. Partiye teşekkür eden şair, bu suretle aydınlığa çıkan Özbeki aya, Komünist Partisini de ışığın kaynağı olan güneşe teşbih eder:

*“Özbekmen, deb kekkeygende,
Keng peşâneñ yap-yaruk.
Partiyage teşekkür;
Beli, ayniñ yarkıraşı-
Nur bulağı kündendir.”*

(“Birinçi Şer”, s. 54)

Gafur Gulam, başka bir şiirinde de zulmetten nura çıkmanın sevinciyle, in- sanlığı aydınlatan bu ışık kaynağının sönmemesi için dualar eder:

*“Yaşa Lenin ta’limi, yaşasın kommünizm,
Yaşa uluğ Partiyam, yaşasın parlak ikbâl!
Yaşa aziz Vatanım, vatandaş-kan kardaşlar,
İnsâniyet çerağı tapmasın hergiz zevâl.”*

(“İnsâniyet Bayramı”, s.112)

Her konuda olduğu gibi renkler karşısında da ideolojik tavır sergileyen Gafur Gulam, şiirlerinde “*elvan, gülgûn, lâle, şafak, yakut, meşal*” gibi “*kızıl*” in tonlarını çok sık kullanır. Kaynağını Komünist Partisi’nin bayrağından alan bu “*kızıl*” düşkünlüğü sebebiyle de bütün dünyayı “*lâlereng*” e boyanmış olarak tahayyül eder:

*“Yer lâlereng, âsmân lâlereng,
Âsmân çağlı cehân lâlereng,
Yüzler kızıl, handân lâlereng,
Lâlezârlar araleb,
Özib barar
Süzib barar
Meniñ kızıl bayrakçem.”*

(“Meniñ Kızıl Bayrakçem”, s. 294)

Gafur Gulam, balandığı ideolojinin gereği olarak şiirlerinde Batılı devletlerle Batılı devlet adamlarından daima nefret ve tiksintiyle söz etmiştir. “Pol Robsonge” (s.132) adlı şiirinde, İngilizlerin “*toymagur, açköz, zâlim, vicdânu dôzah-larniñ sahrâsıdan takırrak*” bir millet olduğunu belirtir. “Emükdaşlar Müsâbakası” (s.139-140)’nda ise, İngiliz ve Amerikalılar hakkında,

*“Şeytandan korkınçrak kapitalistler,
.....
Uruş demkeşleri, kattal iblisler.”*

mısralarını yazar.

Halkların dostluğuna tahsis edilen şiirlerde ise Sovyet halkları ile beraber Kuzey Kore ve Çin’den söz edilir. Şair, “Tengdaş Koreyalılarga” (s. 218) adlı şiirinde, Kuzey Koreli gençleri,

*“Asl tuygularniñ tuyılışıdey
Kandaş Koreyalı yaşlarge selâm!”*

mısralarıyla selâmlar. Savaş sebebiyle Batılıların saldırısına uğrayan Kuzey Kore’de, yüzlerin en kısa zamanda güleceği, buna mukabil Amerikan ve İngiliz

“*kanhorlar*” in semasında sahte ışıklarla parlayan “ülker” ve “zühre” yıldızlarının okyanusa döküleceği, şu mısralarda dile getirilir:

*“Küni erte külecek âzâdlik tilegide
Kahraman Koreyada oç örtengen çehreler!
Amerika-İngliz kanhorları kökide
Kalbakı şu’le bilen yangen hülker, zühreler
Okeyange tökilecek.”*

(“Kutluğ Yıl Tangıda”, s.202)

Şair, 1 Mayıs münasebetiyle yazdığı “Bayramınız Mübârek” (s.211) şiirinde,

“Bayraklardan Pekinniñ köçesinde yakut sel”

aktığını bildirir. Başka bir şiirinde de Çin halkını,

“Eñ büyük kardaşge eñ büyük selâm!”

(“Eñ Büyük Kardaşge Eñ Büyük Selâm”, s.320)

mısrayla selâmlar.

Gafur Gulam, ideolojisinin gereği olarak bütün dinleri inkâr eder. “Roza Tutmañlar” (s. 129-130) adlı şiirinde Hıristiyanlık, Yahudilik, Müslümanlık, Budizm ve Konfüçyüs inançlarını zikrettikten sonra semavî kitaplardan hiçbirinin insanoğluna rehberlik edemediğini söyler. Gafur Gulam’a göre bütün dinler, emeğine ortak olmak için insanoğluna daima diz çöküp boyun eğmeyi emretmiştir. Dolayısıyla dinlerin haber verdiği cennet, cehennem ve Tanrı da dahil olmak üzere hepsi, “manasız mırıltı” ve “aptalca geçirti”den başka birşey değildir. Hiçbir dinin komünist “aklına” denk olamayacağını söyleyen şair, Hz. Muhammed’in Arabistan çölünde aç kaldığı için oruç tuttuğunu ve karnı tok, sırtı pek akıllı Özbek halkının Müslümanlıkla bir ilgisinin olamayacağını şöyle ifade etmektedir:

*“Rozanı tutmañlar, çünki Muhammed
Arab sahrâsıda aç kalgen kişi,
Anglı, tok, ferâvân Özbek halkınıñ
Muhammed dini-le kañçalık işi.”*

Gafur Gulam, 1929 yılında ateizm propagandası yaptığı için halk tarafından taşlanarak öldürülen şair Hamza Hakimzâde Niyazi'ye ithafen yazdığı "Hamza Hâtırası" (s. 245-246) adlı şiirinde, Şark milletlerini türlü yalanlarla aldatan İngilizlerle İslâmiyeti "ikiz" kardeş saymaktadır. Şair, kabrine çelenk bıraktığı Hamza'ya "dinden" ve "İngilizden" usandığını bildirir. Nihayet kendisinin, bütün dinleri inkâr eden bir komünist olduğunu şu mısralarda dile getirir:

"İsâdan, Musâdan, Kur'ân, bürhândan

Tangen kommünistmen, addiy insanmen."

Bu yazıda, Gafur Gulam'ın şiirlerinde işlediği temaların tamamını ele almak elbette mümkün değildir. Burada, sadece Gafur Gulam'ın diğerlerine nazaran daha çok terennüm ettiği birkaç tema söz konusu edilmiştir. Özetlemek gerekirse, inceleme konusu olan kitaptaki şiirlerde, şu temaların işlendiği söylenebilir: Lenin ve diğer parti önderleri, Rus milleti, Komünist Partisi, Sovyet ideolojisi, Sovyet idare sistemi, Sovyet halkları, Moskova şehri, Kremlin Sarayı, Sovyetler Birliği'nin Almanya karşısında galip gelmesi, Çin ve Kuzey Kore gibi komünist ülke halkları, dünya halklarının dostluk ve iş birliği, şartlarını Rus emperyalizminin belirlediği dünya barışı, Türkistan'daki yeni imar faaliyetleri, pamuk üretiminin artırılması, Batılı devletler, Batılı devlet adamları, Türkistan'ın eski hâli, Türkistan'ın istiklâli için mücadele eden Basmacılar, Kızılordu, Rus kültür ve medeniyeti ve bütün dinî inançlar.

Şairin, Ruslardan ve Rus eseri olan her şeyden, Lenin'den, Komünist Partisi'nden ve Sovyet halklarından söz ederken derin bir hayranlık duygusuna kapıldığı ve bunlarla tıpkı bir Rus gibi iftihar ettiği, hemen fark edilmektedir. Buna mukabil Sovyet ideolojisinin reddettiği dinî, millî ve medenî her şeyden nefret ve tiksintiyle söz edildiği görülmektedir. Şiirler, yazının başında da belirtildiği gibi, şeklen millî olmakla birlikte ruh itibarıyla Türkistan Türklüğüne tamamen yabancı eserlerdir.

Dikkati çeken bir başka husus da şiirlerde sadece ideolojik unsurların terennüm edilmiş olmasıdır. Aşkın, güzelliğin, şefkat, iyilik ve faziletin, ailenin, millî gururun, kısaca insanın ve gerçek hayatın bu şiirlerde yer almamış olması, son

derecede önemli bir eksiklikler. Elbette bu durum, ferdin yaratıcılığını, meziyetini, idrak ve kabiliyetini inkâr eden Sovyet ideolojisinin eseridir. Bu hâliyle Gafur Gulam, Komünist Partisi'nin propagandasını yapan bir nâzım manzarası arz etmektedir. Şairin, kendi ait olduğu milletini göz ardı ederek lirizmini, sömürge ve baskı politikaları izleyen, zulümler ve milyonlarla ifade edilen cinayetleri işleyen yabancı bir milletin hizmetine sunmuş olmasını anlayabilmek, hiç de kolay değildir.

Özbek Sovyet edebiyatının en büyük şairi sayılan Gafur Gulam'ın şiirleri, Sovyet edebiyatının ve sosyalist gerçekçiliğin aslında, milletleri kalem yardımıyla vahşî Rus emperyalizmine kurban eden bir propaganda vasıtası olduğunu çok açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Elbette Gafur Gulam bu yolda yalnız değildir. Onunla birlikte, yukarıda bir kısmının isimleri zikredilen birkaç kuşak şair ve yazar, bu yolda eserler vermişlerdir. Ayrıca bu durumu Sovyetler Birliği'nin tamamına teşmil etmek de her hâlde yanlış bir değerlendirme sayılmaz. Kendi kabiliyetlerini, kendi dehalarını ölüm tehdidi altında çürüten hiçbir ideolojinin, hiçbir inancın edebiyatından söz edilemez. Aksi hâlde edebiyatı yeniden tarif etmek gerekir.